

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-57>

УДК 351.86:338.54(477)

ПРИНЦ Володимир

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6847-418X>

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто стратегічні орієнтири державної політики України у сфері регулювання мілітаризації економіки в умовах системної безпекової кризи. Метою дослідження є визначення концептуальних засад і довгострокових напрямів державного впливу на мілітаризаційні процеси в національній економіці з урахуванням викликів зовнішньої агресії, обмежених ресурсів та інтеграційних прагнень до глобального безпеково-економічного середовища.

Проаналізовано динаміку оборонних витрат, особливості їхнього впливу на бюджетну систему, пріоритети структурної трансформації економіки та інституційну здатність держави здійснювати ефективне регулювання у цій сфері. З'ясовано, що поточна модель мілітаризації залишається фрагментарною, надмірно залежною від зовнішньої допомоги і не підкріплена системною воєнно-економічною стратегією. Обґрунтовано необхідність формування цілісної, прогнозованої та адаптивної державної політики, що поєднувала б мобілізаційні завдання із стратегічними цілями сталого розвитку, інноваційного зростання та безпекової автономії. Визначено ключові стратегічні орієнтири, зокрема: посилення ролі національного ОПК, розвиток публічно-приватного партнерства у сфері безпеки, нарощування внутрішнього виробничого потенціалу, інтеграцію до міжнародних логістичних і технологічних ланцюгів, а також удосконалення інституційної моделі управління оборонною економікою. Перспективи подальших досліджень пов'язано з оцінкою ефективності реалізації цих орієнтирів у контексті міжнародної економічної співпраці та формування нових форматів безпекового партнерства.

Ключові слова: стратегічні орієнтири, мілітаризація економіки, державна політика, оборонні витрати, економічна безпека, публічне управління, міжнародна економіка, оборонно-промисловий комплекс.

PRINTS Volodymyr

West Ukrainian National University

STRATEGIC GUIDELINES OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF REGULATION OF THE MILITARIZATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE

The article considers the strategic guidelines of the state policy of Ukraine in the sphere of regulation of the militarization of the economy in the context of a systemic security crisis. The purpose of the study is to determine the conceptual principles and long-term directions of state influence on militarization processes in the national economy, taking into account the challenges of external aggression, limited resources and integration aspirations for the global security and economic environment.

The dynamics of defense spending, the features of their impact on the budget system, the priorities of the structural transformation of the economy and the institutional ability of the state to carry out effective regulation in this area are analyzed. It is found that the current model of militarization remains fragmentary, excessively dependent on foreign aid and is not supported by a systemic military-economic strategy. The need for the formation of a holistic, predictable and adaptive state policy that would combine mobilization tasks with the strategic goals of sustainable development, innovative growth and security autonomy is substantiated. Key strategic guidelines are identified, in particular: strengthening the role of the national defense industry, developing public-private partnerships in the security sector, increasing domestic production potential, integration into international logistics and technological chains, as well as improving the institutional model of defense economy management. Prospects for further research are associated with assessing the effectiveness of the implementation of these guidelines in the context of international economic cooperation and the formation of new formats of security partnership.

Keywords: strategic guidelines, militarization of the economy, state policy, defense spending, economic security, public administration, international economy, defense-industrial complex.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.06.2025

Прийнята до друку / Accepted 04.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобальних трансформацій та порушення гарантій безпекового середовища питання мілітаризації національної економіки набуває особливої актуальності для держав, що перебувають у стані збройного конфлікту або підвищених загроз. У цьому контексті Україна також змушена переглядати пріоритети державної політики в контексті забезпечення національної безпеки, обороноздатності та сталого розвитку. Відповідно, виникає нагальна потреба у формуванні стратегічних орієнтирів державного регулювання процесів мілітаризації економіки, які мають відповідати сучасним викликам і інтегрувати як внутрішні ресурси, так і міжнародну підтримку.

Мілітаризація економіки не обмежується виключно зростанням оборонних видатків чи розширенням військово-промислового комплексу. Вона передбачає глибоку структурну перебудову економічної системи із використанням інноваційного потенціалу, розвитку критичних технологій подвійного призначення, оптимізації логістичних, промислових і кадрових ресурсів. З огляду на це, державна політика у сфері мілітаризації має спиратися на чітко визначені стратегічні орієнтири, що охоплюють правове, інституційне,

економічне та технологічне регулювання, а також адаптацію до стандартів і практик країн-членів НАТО та ЄС.

Актуальність дослідження обумовлюється потребою у науково-обґрунтованій концептуалізації державного підходу до мілітаризації економіки як складника загальної системи національної безпеки. У цьому контексті особливого значення набуває формування нових стратегій мілітаризації економіки, реалізованих у провідних країнах світу, із метою формування ефективної національної моделі. Увага до таких стратегічних орієнтирів дозволить забезпечити баланс між оборонними потребами держави, економічною ефективністю та соціальною стійкістю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У наукових публікаціях останніх років спостерігається зростання інтересу до проблеми мілітаризації економіки як елемента стратегічного державного регулювання. Зокрема, Т. І. Кім та Ю. М. Українець [1] обґрунтовують, що військово-промисловий комплекс (ВПК) перетворюється на структуроутворювальний елемент національної економіки, здатний забезпечити не лише обороноздатність, але й технологічне оновлення виробництва. Вітчизняні вчені Є. Й. Майовець і О. Р. Ярема [2] підкреслюють, що за наявності стратегічно виваженої політики держава може трансформувати мілітаризацію національної економіки у важіль економічного зростання, інноваційного прориву та інституційної модернізації. Інші дослідники, А. Сизов, О. Коваль та В. Пахольчук [3] аналізують мілітаризацію як індикатор гео економічного позиціонування держави, з акцентом на важливості державного управління оборонними витратами, контролю над військово-економічним потенціалом та недопущення надмірного військового навантаження на бюджет.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

У сучасному науковому дискурсі простежується спільне розуміння необхідності стратегічного підходу до формування оборонної економіки України. Водночас це питання залишається недостатньо опрацьованим і потребує глибокого теоретичного аналізу з акцентом на стратегічні орієнтири державної політики у сфері регулювання мілітаризації економіки України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – визначення концептуальних засад і довгострокових напрямів державного впливу на мілітаризаційні процеси в національній економіці з урахуванням викликів зовнішньої агресії, обмежених ресурсів та інтеграційних прагнень до глобального безпеково-економічного середовища.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році обумовило кардинальну трансформацію економічної політики держави в напрямі її мілітаризації. У відповідь на екзистенційні безпекові загрози, Україна організувала безпрецедентну мобілізацію ресурсів, що зумовило значне переорієнтування бюджетних потоків, виробничих потужностей і пріоритетів розвитку. Згідно з аналітичними даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру (SIPRI), у 2023 році обсяг військових видатків України становив 64,8 млрд дол. США, що відповідало приблизно 37% валового внутрішнього продукту та 58% загального обсягу державних бюджетних витрат [4]. За цим показником Україна очолила світовий рейтинг, що вказує на винятковий рівень концентрації державних ресурсів на потребах сектора безпеки й оборони.

Мілітаризація економіки, у даному контексті, постає як складний системний процес, що охоплює не лише зростання фінансування військово-промислового комплексу, а й масштабну перебудову виробничої структури, механізмів управління державними фінансами, а також формування нових інституційних практик. У національних реаліях це проявилось через активне залучення підприємств до виконання оборонних замовлень, інтенсивну модернізацію інфраструктури сектору безпеки, а також пріоритезацію інновацій у сфері військових технологій. За таких умов органи державної влади змушені здійснювати постійне балансування між потребами оборонного сектору, стабілізацією макроекономічної ситуації та гарантуванням базових соціальних стандартів.

Значну роль у підтриманні економічної рівноваги відіграє міжнародна фінансова допомога. Як свідчать оцінки фахівців, для забезпечення покриття бюджетного дефіциту у 2023–2024 роках Україні щорічно необхідно понад 42 млрд дол. США [5], тому погоджуємося, що «підтримка міжнародної спільноти, зокрема ЄС (Європейського Союзу), Сполучених Штатів та G-7, а також міжнародних фінансових установ, буде важливою для повернення країни на шлях фінансової та зовнішньої стабільності» [5].

У зв'язку з цим, надмірна концентрація бюджетних та виробничих ресурсів у сфері мілітаризації за відсутності стратегічного прогнозування і координованої державної політики може призвести до деструктивних наслідків для макроекономічної стабільності, соціальної сфери та інвестиційного клімату. Ефективна реалізація оборонних пріоритетів у воєнний період має ґрунтуватися на системному стратегічному плануванні, інституційній гнучкості та активному партнерстві з міжнародною спільнотою, що дозволить

забезпечити не лише оперативну обороноздатність, але й зберегти потенціал сталого економічного розвитку у повоєнній перспективі.

У науковому дискурсі мобілізаційна економіка розглядається як особливий режим функціонування національного господарства в умовах збройної агресії, що передбачає посилену участь держави у регуляції ресурсних, виробничих та фінансових потоків. Зазначене потребує суттєвого підвищення рівня координування економічної політики з боку державних інституцій, що має забезпечити належний рівень оборонної, продовольчої, економічної та соціальної безпеки країни [6, с. 21]. З урахуванням структурних наслідків тривалого збройного конфлікту актуалізується теза щодо доцільності збереження ключових елементів мобілізаційної моделі управління економікою і в післявоєнний період, зокрема в контексті стратегічного відновлення, реконструкції інфраструктури та забезпечення економічного суверенітету [6].

Незважаючи на зазначене, в Україні відсутня уніфікована військово-економічна концепція або стратегія воєнної економічної безпеки, яка б формалізувала принципи, пріоритети та інструменти державного регулювання економіки в умовах збройного конфлікту. Це створює науково-практичну прогалину, що унеможливорює цілісне прогнозування соціально-економічних наслідків мілітаризаційної політики та перешкоджає виробленню раціональних стратегічних орієнтирів її реалізації [7, с. 401].

Станом на 2023–2024 роки національна економіка України демонструє ознаки високого ступеня адаптивності до умов повномасштабної війни. З одного боку, суттєве зростання частки оборонних витрат у структурі ВВП (понад 37%) вказує на глибоку мілітаризацію економічної системи [4]. З іншого боку, Україні вдалося забезпечити поступове відновлення динаміки реального валового внутрішнього продукту, і сприятливими чинниками були стабільно функціонуючі фінансові інституції, керована інфляція, активність приватного сектору, тощо. Подібна траєкторія економічного відновлення в умовах активної фази війни є винятковим явищем у порівняльній перспективі, що зумовлено передусім обсягами зовнішнього фінансового сприяння, а також високим ступенем адаптації підприємницьких структур до умов воєнного середовища.

Незважаючи на позитивну динаміку окремих макроекономічних показників, надмірна залежність від зовнішнього фінансування створює ризики фіскальної нестабільності в разі зміни обсягів або характеру міжнародної допомоги. Відтак, стратегічне завдання полягає у формуванні інституційно збалансованої моделі мілітаризованої економіки, що спиратиметься на довгострокове планування, ефективне ресурсне забезпечення, інноваційно-орієнтовану виробничу політику та безпекову інтеграцію в систему міжнародного партнерства.

Попри стрімке зростання оборонних видатків, повномасштабний перехід на модель воєнної економіки в Україні досі не відбулося. Зокрема, наголошується, що державна економічна політика залишається частково адаптованою до умов війни і не відображає повного спектра викликів, пов'язаних з потребами фронту та мобілізаційною реорганізацією національного господарства [8]. Одним з ключових стримувальних чинників є обмеженість бюджетного ресурсу, що обумовлює недостатні обсяги державного оборонного замовлення. За експертними оцінками, у 2023 році було реалізовано лише близько 50% потенційних виробничих можливостей вітчизняного оборонно-промислового комплексу, що свідчить про наявність суттєвих резервів, які залишаються незадіяними [8].

Зазначений дефіцит бюджетного фінансування, зокрема у сфері оборонного виробництва, значною мірою є наслідком консервативної макрофінансової політики. З метою стримування інфляції Національний банк України після короткострокового періоду валютних та монетарних обмежень у перші місяці війни, у червні 2022 року, підвищив облікову ставку з 10% до 25%. Хоча зазначене рішення дозволило стабілізувати валютний курс і інфляційні очікування, воно одночасно призвело до різкого звуження доступу бізнесу до кредитних ресурсів [8]. Комерційні банки переорієнтували ліквідність на придбання депозитних сертифікатів НБУ (доходність яких становила близько 23% річних), що призвело до суттєвого скорочення обсягів корпоративного кредитування – з 19% ВВП на початку 2022 року до 14% восени 2023 року [8]. Це, у свою чергу, унеможливило фінансування значної кількості інвестиційних проєктів, включаючи розширення виробництва оборонного призначення.

Таким чином, традиційні монетарні інструменти, ефективні в умовах економічної рівноваги, в умовах війни можуть виступати стримувальним чинником мобілізаційної трансформації економіки, якщо не будуть адаптовані до специфіки воєнного періоду. Відповідно, постає потреба в перегляді підходів до регулювання грошово-кредитної політики з урахуванням стратегічного пріоритету оборонного виробництва.

Окремим напрямом трансформації є структурна реорганізація економіки під потреби сектору безпеки та оборони. До початку повномасштабної агресії оборонна промисловість України функціонувала в обмежених масштабах і здебільшого була сконцентрована в межах державного концерну «Укроборонпром». Проте у 2022–2023 роках спостерігається значне розширення інституційної бази галузі. Так, загальна кількість підприємств оборонного профілю (державних і приватних) досягла 500, а чисельність зайнятих у секторі осіб перевищила 300 тис. працівників [9].

У 2023 році обсяги продукції, виготовленої державними оборонними підприємствами, зросли на 92% і досягли приблизно 79 млрд грн. Водночас частка приватного сектору у структурі оборонного виробництва істотно переважає – понад 80% загального обсягу оборонного ринку забезпечується саме приватними компаніями [9]. Зазначена динаміка свідчить про позитивні результати державної політики, спрямованої на

дерегуляцію галузі, активне залучення приватного капіталу до виконання оборонних замовлень та формування конкурентного середовища у сфері виробництва військової продукції.

Уперше з моменту здобуття незалежності приватні підприємства в Україні здійснюють повномасштабне виробництво широкого спектра озброєння, у тому числі боєприпасів і безпілотних літальних апаратів. Це засвідчує значний прогрес у трансформації оборонно-промислового комплексу, однак потребує комплексного стратегічного регулювання з боку держави з метою інтеграції ресурсного, фінансового та технологічного потенціалу у загальну модель воєнної економіки.

Аналіз темпів розвитку оборонно-промислового комплексу України у 2023 році засвідчує наявність суттєвого прогресу в окремих напрямках [9]. Паралельно було налагоджено серійне виробництво озброєння (зокрема самохідних артилерійських установок «Богдана»), збільшено обсяги випуску бронетехніки та протитанкових керованих ракет. Зазначені досягнення стали результатом інституційної модернізації оборонно-промислової політики, зокрема створення Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України у 2020 році. Саме це міністерство взяло на себе функцію координації сектора оборонного виробництва. У 2023 році з ініціативи Міністерства було організовано Перший міжнародний оборонно-промисловий форум у м. Києві, за підсумками якого започатковано створення Альянсу оборонних індустрій – коаліційного формату співпраці між українськими та іноземними виробниками озброєнь, орієнтованого на кооперацію і локалізацію виробництва на території України [9].

До партнерства у межах Альянсу приєдналися уряди і компанії США, Великої Британії, Франції та інших держав, підписано низку міждержавних угод щодо створення спільних виробництв. Стратегічною метою такої ініціативи є інтеграція України у глобальні ланцюги доданої вартості оборонно-промислового комплексу, а також залучення високотехнологічних інвестицій. Утім, реалізація даної моделі стримується низкою об'єктивних факторів: дефіцитом фінансування, нестачею критичних сировинних матеріалів (зокрема вибухових речовин та порохів), а також постійною загрозою обстрілів з боку противника, що ускладнює безперебійне функціонування оборонного виробництва. Одним із ключових вузьких місць залишається нестача вибухових матеріалів, що, попри глобальний характер проблеми, має для України критичне значення. На поточному етапі уряд розглядає можливість дерегуляції цієї сфери та залучення приватних виробників до забезпечення внутрішніх потреб галузі [9].

Варто також враховувати соціально-економічний вимір мілітаризації. Війна докорінно змінила структуру зайнятості: значна кількість працездатного населення вступила до лав Збройних Сил України або була вимушено переміщена. Це позначилося як на доходах домогосподарств, так і на загальній структурі споживання. Водночас, на територіях, віддалених від лінії фронту, економічна активність зберігається, оскільки функціонують підприємства, відкриті заклади сфери послуг, населення здійснює споживчі витрати. Крім того, варто зазначити, що подібна ситуація сприймається окремими партнерами як прояв недостатньої мобілізаційної готовності суспільства [10].

Водночас необхідно враховувати, що стратегія збереження економічної нормальності у тилу є свідомим вибором уряду, спрямованим на запобігання дестабілізації внутрішньої соціально-економічної ситуації. Проте у разі зниження обсягів міжнародної підтримки або затягування війни, Україна може зіткнутися з необхідністю запровадження більш жорстких внутрішніх обмежень та переходу до повномасштабної мобілізаційної моделі економіки. Так, у вересні 2023 року Президент України В. Зеленський публічно визнав, що у разі перетворення війни на конфлікт на виснаження, економіка має бути переведена на «воєнні рейки», передбачаючи повну мілітаризацію економічного управління [10]. У листопаді того ж року Прем'єр-міністр Д. Шмигаль зазначив, що стратегічний вектор розвитку України передбачає концентрацію економічного потенціалу на секторі оборони та високих технологій, на зразок ізраїльської моделі економіки воєнного часу [10].

Ізраїльський досвід, на який орієнтується український уряд, демонструє, що високий рівень мілітаризації може поєднуватися з динамічним інноваційним розвитком, розширенням експорту військових технологій і підтриманням соціальних стандартів. Таким чином, на рівні вищого державного керівництва окреслено усвідомлення неминучості глибоких економічних трансформацій, необхідних для ефективного функціонування країни в умовах затяжного конфлікту та потенційного зниження зовнішніх ресурсних надходжень.

Таким чином, сучасний стан мілітаризації економіки України може бути охарактеризований як фаза часткової мобілізації, що забезпечила збереження функціональної спроможності національного господарства в умовах повномасштабної війни, а також підтримку обмеженого, але стабільного економічного зростання. Водночас така модель виявляється недостатньою для ефективної протидії викликам затяжного збройного конфлікту, що вимагає кардинального перегляду стратегічних підходів до економічного управління у воєнний період.

До ключових системних проблем належать: хронічний дефіцит внутрішніх фінансових ресурсів; висока залежність від зовнішньої макрофінансової допомоги; недозавантаженість виробничих потужностей оборонно-промислового комплексу; конфлікт між жорсткою монетарною політикою, орієнтованою на стримування інфляції, та необхідністю стимулювання реального сектору економіки; а також відсутність уніфікованої, нормативно закріпленої стратегії воєнної економіки.

Державна політика, переважно орієнтована на ситуативне реагування, включає розширення обсягів оборонних видатків, залучення приватного сектора до виконання оборонних замовлень, часткову дерегуляцію галузі та впровадження антикорупційних механізмів – зокрема відновлення процедур відкритих закупівель через систему Prozorro у військовій сфері, оновлення управлінських структур оборонних підприємств та посилення парламентського і громадського контролю [9].

За таких умов об'єктивно назріла потреба у стратегічному переосмисленні пріоритетів державної політики у сфері мілітаризації економіки та розробці цілісної довгострокової моделі воєнної економіки, що поєднуватиме принципи ресурсної ефективності, інституційної стійкості, інноваційного розвитку та інтеграції в систему міжнародної безпеки. Така модель має забезпечити оптимальне використання наявних і зовнішньо залучених ресурсів для досягнення перемоги у війні та формування засад для структурного повоєнного відновлення і розвитку національної економіки в постконфліктний період. Тому запропоновані стратегічні орієнтири державної політики у сфері регулювання мілітаризації економіки України охоплюють як напрями вдосконалення чинних макроекономічних механізмів, так і інституційні інновації (рис.1).

Рис. 1. Стратегічні орієнтири державної політики у сфері регулювання мілітаризації економіки України

Охарактеризуємо їх детально.

1. Адаптація монетарної та фіскальної політики до потреб воєнної економіки. Макроекономічна політика держави повинна зазнати перегляду з урахуванням пріоритетності завдань національного виживання та стійкості. У цьому контексті особливої актуальності набуває пом'якшення надмірно рестриктивної монетарної політики. Зокрема, доцільним є поетапне зниження облікової ставки Національним банком України та припинення практики виплат підвищених процентів за депозитними сертифікатами, що стримують комерційне кредитування реального сектора економіки, включно з оборонним виробництвом [8].

Окремим напрямом може стати впровадження механізмів контрольованого монетарного фінансування цільових оборонних програм – у формі емісії під державні замовлення на виробництво озброєння. Такий інструмент, попри ризики інфляційного тиску, визнається допустимим в умовах надзвичайної ситуації, за наявності відповідних запобіжників і міжнародної макрофінансової підтримки, що підтверджено історичним досвідом Великої Британії під час Другої світової війни та сучасною практикою Сінгапуру [8].

Паралельно, стратегічно виправданим є розширення внутрішніх джерел фінансування воєнних потреб за допомогою масового випуску державних «воєнних облігацій», а також впровадження адресних податкових інструментів – зокрема, тимчасового воєнного збору на споживання предметів розкоші. В результаті має бути сформована трирівнева модель фінансування оборонної політики: за рахунок міжнародних трансфертів, внутрішніх інвесторів і контрольованої грошової емісії, з мінімізацією фіскального навантаження на критично важливі галузі.

2. Максимізація внутрішнього оборонного виробництва та інноваційного потенціалу. Вектор державної політики має бути переорієнтований на повноцінне завантаження виробничих потужностей оборонно-промислового комплексу. Передусім йдеться про необхідність підвищення обсягів державного оборонного замовлення до рівня, який дозволить повністю використати наявні ресурси національного ОПК. Такий підхід передбачає як збільшення бюджетних асигнувань (що має кореспондуватися з адаптованою фіскальною та монетарною політикою), так і запровадження довгострокових контрактів між Міністерством

оборони України та виробниками продукції військового призначення, що створить передумови для залучення позикового і венчурного капіталу в галузь на умовах зменшення інвестиційних ризиків [8].

Другим стратегічним кроком має стати подальша лібералізація оборонної промисловості. Зокрема, передбачається зняття регуляторних обмежень щодо участі приватних суб'єктів у виробництві всієї номенклатури продукції військового призначення, включно з критичними компонентами (вибухові речовини, системи наведення тощо). Досвід 2022–2023 рр. засвідчив високу ефективність приватного сектора у виробництві БПЛА, засобів зв'язку, спорядження та інших компонентів сучасного озброєння [9].

Третім ключовим напрямом є інституційна підтримка інновацій. Йдеться про активізацію державної участі у фінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт подвійного призначення, розвиток інноваційних платформ, стимулювання кооперації між оборонними підприємствами та IT-сектором, а також про формування системи підготовки висококваліфікованих кадрів для інженерно-технологічного блоку оборонної галузі.

3. Міжнародна кооперація та інтеграція у глобальний оборонно-промисловий комплекс. Геостратегічне положення України та стійка підтримка країн-партнерів створюють унікальне вікно можливостей для її інтеграції у світовий оборонно-промисловий комплекс. З огляду на це, державна політика має бути орієнтована на системне залучення іноземного капіталу, технологій і виробничих компетенцій у національний оборонний сектор. Ключовими інструментами реалізації цього напрямку виступають: створення спільних підприємств з провідними світовими виробниками озброєнь; локалізація виробництва західних зразків озброєння на території України; сприяння трансферу військових і подвійних технологій в обмін на доступ до ринку праці та виробничої інфраструктури України [9].

Варто зазначити, що перші кроки в цьому напрямі вже реалізовано: сформовано Альянс оборонних індустрій, укладено меморандуми про співпрацю з виробниками зі США, Великої Британії, держав Європейського Союзу. Для інституціоналізації міжнародної кооперації доцільно створити при Міністерстві з питань стратегічних галузей промисловості України постійно діючий офіс з питань супроводу іноземних оборонних інвестицій, а також розробити податкові та регуляторні стимули для спільного виробництва (звільнення від ввізного мита на комплектуючі, захист прав інтелектуальної власності тощо).

Поглиблення взаємодії з НАТО і ЄС у сфері військово-промислової кооперації сприятиме прискоренню стандартизації українського війська за зразком стандартів Альянсу, водночас забезпечивши внутрішнє виробництво експортноорієнтованими замовленнями від міжнародних партнерів.

4. Забезпечення фінансової стійкості та антикорупційного управління військовими ресурсами. В умовах масштабної мілітаризації особливої значущості набуває питання фінансової збалансованості та ефективного розподілу бюджетних ресурсів. У цьому контексті ключовим стратегічним пріоритетом має стати формування моделі публічного, підзвітного і антикорупційно орієнтованого управління воєнними фінансами.

Позитивні зрушення в цьому напрямі вже відбуваються: відновлено публічні закупівлі через електронну систему ProZorro для потреб оборони; на державних підприємствах оборонно-промислового комплексу впроваджуються антикорупційні програми; посилюється співпраця з міжнародними аудиторами щодо нагляду за використанням міжнародної допомоги [9]. Проте для досягнення реальної системної ефективності ці кроки мають бути доповнені: запровадженням незалежного громадського і міжнародного нагляду за розподілом коштів, забезпеченням жорсткої відповідальності за зловживання у сфері оборонних закупівель, формуванням прозорого та конкурентного середовища доступу до державних замовлень. У цьому контексті надзвичайно важливою є вимога дотримання реформаторських зобов'язань перед міжнародними організаціями. Відповідно до звіту Transparency International, Україна підвищила свою позицію в Індексі сприйняття корупції з 142-го місця у 2014 році до 105-го у 2022 році, що підтверджує поступ у сфері доброчесного управління навіть в умовах війни [11].

Навіть за умов перерозподілу бюджетних ресурсів на користь сектора безпеки, держава повинна забезпечити збереження базових соціальних гарантій і розвиток адресної підтримки вразливих категорій населення. Доцільним є також стимулювання зайнятості через регіональне розміщення оборонних замовлень, що дозволить поєднати завдання національної безпеки з соціально-економічною мобілізацією.

5. Баланс воєнної економіки та стратегічна підготовка до повоєнного відновлення. Світовий досвід свідчить, що різке згортання військового виробництва після завершення воєнних дій без належної програми конверсії призводить до макроекономічної дестабілізації, різкого зростання безробіття та руйнування виробничих ланцюгів. Відповідно, одним із ключових стратегічних орієнтирів для України має стати запровадження гнучкої та мультифункціональної моделі розвитку оборонної промисловості з перспективою її подальшої диверсифікації. Інвестиції у військові виробничі потужності доцільно реалізовувати із врахуванням можливості їх подальшого цивільного перепрофілювання.

Окремої уваги потребує стратегія інтеграції військовослужбовців та ветеранів до повоєнної економіки. Урядова політика повинна включати масштабні програми професійної перекваліфікації, адаптації та працевлаштування осіб, які під час війни набули управлінських, технічних, логістичних і медичних компетенцій. Ветеранські ініціативи можуть стати вагомим кадровим резервом для промисловості, малого підприємництва, інноваційного сектору та громадського управління.

Паралельно з милітаризаційними заходами необхідно забезпечити підтримку людського капіталу: освітньої, наукової та дослідницької сфери. Збереження інтелектуального потенціалу країни — передумова її сталого зростання у довгостроковій перспективі.

Для реалізації вказаного підходу необхідним є системне державне планування; слід визначити напрями, які залишатимуться стратегічно пріоритетними і в постконфліктний період (енергетичне машинобудування, авіакосмічні системи, ІТ-безпека, критична інфраструктура), а також ті виробничі потужності, що можуть бути адаптовані до потреб мирного господарства. Відповідний план конверсії має стати складовою загальнодержавної стратегії повоєнного відновлення України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Результати дослідження свідчать, що процес милітаризації економіки України має фрагментарний характер і здійснюється в умовах відсутності уніфікованої нормативно визначеної моделі економічної безпеки в умовах збройного конфлікту. Встановлено, що ключовими викликами залишаються нестача внутрішніх фінансових ресурсів, нерівномірне завантаження оборонно-промислового комплексу, консервативна кредитно-грошова політика та слабка координація міждержавних інституцій. Обґрунтовано необхідність формування цілісної стратегії регулювання милітаризаційного розвитку економіки, яка передбачатиме адаптацію макроекономічної політики, підтримку національного оборонного виробництва, розширення міжнародної кооперації та забезпечення прозорого використання державних ресурсів. Ефективне стратегічне планування у цій сфері має ґрунтуватися на принципах ресурсної раціональності, інституційної узгодженості, технологічної модернізації та інтеграції в систему глобальної економічної безпеки.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні оптимальних моделей інтеграції милітаризованої економіки України у глобальні виробничо-логістичні ланцюги, оцінці її впливу на структуру зовнішньоекономічних зв'язків та розробленні механізмів залучення іноземних інвестицій у стратегічні оборонно-технологічні сектори.

Література

1. Кім Т. І., Українець Ю. М. Військово-промисловий комплекс у сучасній світовій економіці: передумови, фактори, тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1370/1323> (Дата звернення: 05.04.2025)
2. Майовець Є. Й. Милітаризація економіки як чинник економічного зростання в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.3. С. 199–206
3. Сизов А., Коваль О., & Пахольчук В. (2022). Військова могутність та милітаризація глобального простору. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2022. Вип. 51(3 (51)). С. 49–55.
4. Тарасовський Ю., Галкін А. Глобальні військові витрати у 2023 році перевищили \$2,4 трлн, Україна потрапила до першої десятки: дослідження SIPRI. *Forbes Ukraine*. 2024. URL: <https://forbes.ua/news/globalni-viyskovi-vitraty-u-2023-rotsi-perevishchili-24-trln-pokazavshi-naybilsh-strimke-zrostannya-z-2009-roku-sipri-22042024-20678#:~> (Дата звернення: 05.04.2025)
5. IMF Press Briefing. 2023. 7 December. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/12/07/tr120723-transcript-of-imf-press-briefing> (Дата звернення: 05.04.2025)
6. Чорна О. А., Брюховецький Я. С. Мобілізаційна економіка в Україні: огляд державних пріоритетів та можливостей використання цифрових інструментів. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3 (69). С. 15–26
7. Соколи І. І., Близнюк О. В., Гребенникова Н. А. Концептуальні основи управління економікою воєнного стану. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9. № 4. С. 395–402
8. Kolesnichenko A. War economy: how economic policy can help Ukraine win the war. Foundation for European Progressive Studies (FEPS). 2024. URL: <https://feps-europe.eu/war-economy-how-economic-policy-can-help-ukraine-win-the-war/#:~:text=model%20becomes%20imperative> (Дата звернення: 05.04.2025)
9. Performance results of the Ministry of Strategic Industries and Ukroboronprom for 2023. Ministry for Strategic Industries of Ukraine. 2023. URL: <https://mspu.gov.ua/en/news/performance-results-of-the-ministry-of-strategic-industries-and-ukroboronprom-for-2023#>: (Дата звернення: 05.04.2025)
10. Катриченко Т. Час жорстких обмежень. Чому в питанні переходу на «воєнні рейки» Україна вже запізнюється. *Focus.ua*. 2024. URL: <https://focus.ua/uk/politics/617893-chas-zhorstkih-obmezhchen-chomu-v-pitanni-perehodu-voyenni-reyki-ukrajina-vzhe-zapiznyuyetsya#>: (Дата звернення: 05.04.2025)
11. Ukraine in the Corruption Perceptions Index – 2024. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/en/> (Дата звернення: 05.04.2025)

References

1. Kim T. I., Ukrainets Yu. M. (2022) Viiskovo-promyslovyy kompleks u suchasnyy svitoviy ekonomitsi: peredumovy, faktory, tendentsii rozvytku [The military-industrial complex in the modern world economy: prerequisites, factors, development trends]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1370/1323> (Data zvernennia: 05.04.2025)
2. Maiovets Ye. Y. (2015) Militaryzatsiia ekonomiky yak chynnyk ekonomichnoho zrostannia v Ukraini [Militarization of the economy as a factor of economic growth in Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 25.3, 199-206
3. Syzov A., Koval O., & Pakholchuk V. (2022). Viiskova mohutnist ta militaryzatsiia hlobalnoho prostoru [Military power and militarization of global space]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky*, 51(3 (51), 49–55.
4. Tarasovskiy Yu., Halkin A. (2024) Hlobalni viiskovi vytraty u 2023 rotsi perevyshchly \$2,4 trln, Ukraina potrapyla do pershoi desiatky: doslidzhennia SIPRI Global military spending in 2023 exceeded \$2.4 trillion, Ukraine entered the top ten: SIPRI study [J]. *Forbes Ukraine*. URL: <https://forbes.ua/news/globalni-viyskovi-vitrati-u-2023-rotsi-perevishchili-24-trln-pokazavshi-naybilsh-strimke-zrostannya-z-2009-roku-sipri-22042024-20678#:~:> (Data zvernennia: 05.04.2025)
5. . IMF Press Briefing. 2023. 7 December. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russia-and-ukraine-are-locked-in-an-economic-war-of-attrition/#:> (Date of access: 05.04.2025)
6. Chorna O. A., Briukhovetskyi Ya. S. (2022) Mobilizatsiina ekonomika v Ukraini: ohliad derzhavnykh priorytetiv ta mozhlyvostei vykorystannia tsyfrovyykh instrumentiv [Mobilization economy in Ukraine: a review of state priorities and opportunities for using digital tools]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, 3 (69), 15–26.
7. Sokoly I. I., Blyzniuk O. V., Hrebennykova N. A. (2024) Kontseptualni osnovy upravlinnia ekonomikoiu voiennoho stanu [Conceptual foundations of martial law economy management]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, 9 (4), 395–402
8. Kolesnichenko A. (2024) War economy: how economic policy can help Ukraine win the war. *Foundation for European Progressive Studies (FEPS)*. URL: <https://feeps-europe.eu/war-economy-how-economic-policy-can-help-ukraine-win-the-war/#:~:text=model%20becomes%20imperative> (Date of access: 05.04.2025)
9. Performance results of the Ministry of Strategic Industries and Ukroboronprom for 2023. Ministry for Strategic Industries of Ukraine. 2023. URL: <https://mspi.gov.ua/en/news/performance-results-of-the-ministry-of-strategic-industries-and-ukroboronprom-for-2023#:> (Date of access: 05.04.2025)
10. Katrychenko T. (2024) Chas zhorstkykh obmezhen. Chomu v pytanni perekhodu na «voiennoi reiky» Ukraina vzhe zapizniuietsia [Time for strict restrictions. Why Ukraine is already late in the transition to "military rails"]. *Focus.ua*. URL: <https://focus.ua/uk/politics/617893-chas-zhorstkih-obmezhen-chomu-v-pitanni-perekhodu-voyenni-reyki-ukrajina-vzhe-zapiznyuyetsya#:> (Data zvernennia: 05.04.2025)
11. Ukraine in the Corruption Perceptions Index – 2024. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/en/> (Date of access: 05.04.2025)